

Αντιγλώσσα και κατασκευή συλλογικής ταυτότητας: Συνθήματα γκράφιτι της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης του Δεκέμβρη του 2008

Δημήτρης Σεραφής, Δημήτρης Κητής* & Αργύρης Αρχάκης**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών/University of Neuchâtel, *University of the Witwatersrand,

**Πανεπιστήμιο Πατρών

ABSTRACT

This paper examines the way that collective identity was discursively constructed during the protests of December 2008 in Greece. Drawing on the framework of Critical Discourse Analysis, we study the interrelation between macro-level (dominant) values and views and micro-level individual positions, as expressed in graffiti slogans, a type of discourse that appeared during the protests. The graffiti come from two albums and a personal photo collection. We conduct a systemic functional analysis to scrutinize the transitivity structures of graffiti slogans and we employ the notion of anti-language as central at the micro-level. We draw on notions of insurrectionary collective action and collective identity to frame the graffiti at the macro-level. Among our main findings is that the writers of graffiti slogans construct their collective identity on a two-fold oppositional axis: the first consists of the dominant institutions or “others”, which are negatively represented, while the second consists of a positively represented and inclusive in-group or “we”.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αντιγλώσσα, γκράφιτι, Κριτική Ανάλυση Λόγου, συνθήματα, συλλογική ταυτότητα

1. Εισαγωγή*

Η δολοφονία του μαθητή Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από αστυνομικό, στις 6 Δεκεμβρίου του 2008 στο κέντρο της Αθήνας, προκάλεσε μαζικότερες κινητοποιήσεις που σχεδόν ταυτόχρονα ξέσπασαν σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας (βλ. Johnston & Seferiades 2012: 151). Ο Δεκέμβρης του 2008 (εφεξής και Δεκέμβρης) αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης διαφορετικών προσεγγίσεων τα τελευταία χρόνια. Οι κοινωνιογλωσσολογικά προσανατολισμένες προσεγγίσεις εστίασαν στη μελέτη του πολιτικού και μιντιακού λόγου (βλ. Polymeneas 2012, Kitis 2013a). Οι προσεγγίσεις που εντάσσονται στην πολιτική κοινωνιολογία και, πιο συγκεκριμένα, στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων και των συλλογικών δράσεων προχώρησαν, μεταξύ άλλων, στον ορισμό του Δεκέμβρη του 2008 ως «εξεγερσιακή συλλογική δράση» (Kotronaki & Seferiades 2012) και μελέτησαν τη «συλλογική ταυτότητα» που διαμορφώθηκε κατά τη διάρκειά του (Psimitis 2011).

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να μελετήσει τη γλωσσικά κατασκευασμένη συλλογική ταυτότητα που διαμορφώνεται εντός της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης του Δεκέμβρη του 2008. Υποστηρίζουμε αρχικά ότι η ταυτότητα δεν αποτελεί ένα σύνολο σταθερών και προκαθορισμένων εσωτερικών χαρακτηριστικών, αλλά κατασκευάζεται εντός σχέσεων αλληλεπίδρασης μέσω των γλωσσικών επιλογών των δρώντων (βλ. σχετικά Bucholtz & Hall 2005, Archakis & Tsakona 2012, Wodak 2012). Επιπλέον, υποστηρίζουμε ότι οι δρώντες, μέσω της ταυτότητας που κατασκευάζουν στο πλαίσιο μιας συλλογικής δράσης, οργανώνονται ως συλλογικό σώμα και οριοθετούνται σε σχέση με τους αντιπάλους τους (βλ. Melucci 1996, McAdam et al. 2004, Della Porta & Diani 2010).

Στις επόμενες ενότητες αρχικά θα παρουσιάσουμε το θεωρητικό μας πλαίσιο, αξιοποιώντας κυρίως προσεγγίσεις που εντάσσονται στην Κριτική Ανάλυση Λόγου (εφεξής ΚΑΛ) (βλ. van Dijk 2008, Fairclough 2014). Εντός του πλαισίου της ΚΑΛ, θα εξετάσουμε τη σχέση αλληλεξάρτησης του *μικρο-επιπέδου* (micro level) και του *μακρο-επιπέδου* (macro level) (van Dijk 2008: 85-9). Το μικρο-επίπεδο αφορά την τοποθέτηση

* Ευχαριστούμε θερμά για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και υποδείξεις τους την Ε. Κητή, τον Σ. Σεφεριάδη, τη Β. Τσάκωνα, την Ει. Μανιού και τη Ρ. Καραχάλιου.

των δρώντων του Δεκέμβρη, όπως την εντοπίσαμε σε συνθήματα γκράφιτι, σε αντιπαράθεση με τους κυρίαρχους θεσμούς και τις αξίες που προβάλλουν. Το μακρο-επίπεδο αφορά τις κυρίαρχες αξίες και οπτικές (λ.χ. ότι το κράτος και η αστυνομία αποτελούν στους προστάτες του κοινωνικού συνόλου), αλλά και τους θεσμούς που τις εκφράζουν (λ.χ. κράτος, κυβέρνηση, αστυνομία).

Στη θεωρητική συζήτηση επίσης θα αξιοποιήσουμε δύο έννοιες των προσεγγίσεων που εντάσσονται στην Πολιτική Κοινωνιολογία (εφεξής ΠΚ) και μελετούν τις συλλογικές δράσεις και τα κοινωνικά κινήματα. Συγκεκριμένα, θα αξιοποιήσουμε την έννοια της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης (insurrectionary collective action) (Kotronaki & Seferiades 2012) για να ορίσουμε τη συλλογική δράση του Δεκέμβρη του 2008 και την έννοια της συλλογικής ταυτότητας (collective identity) (βλ. Melucci 1996: 70-1, Psimitis 2011) για να ορίσουμε την ταυτότητα που κατασκευάζεται στο πλαίσιο των γεγονότων του Δεκέμβρη. Στη συνέχεια, θα εντοπίσουμε τα σημεία επαφής των προσεγγίσεων της ΚΑΛ που μελετούν τη γλωσσική κατασκευή ταυτότητας με τις προσεγγίσεις που μελετούν τη συλλογική ταυτότητα στο πλαίσιο της ΠΚ. Θα δείξουμε πως η επαφή των δύο χώρων (της ΚΑΛ και της ΠΚ) διευρύνει τις ερμηνευτικές μας δυνατότητες αναφορικά με τη μελέτη της γλωσσικής κατασκευής ταυτότητας εντός συλλογικών δράσεων και, πιο συγκεκριμένα, εντός της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης (εφεξής ΕΣΔ) του Δεκέμβρη του 2008.

Ειδικά σε σχέση με την ανάλυσή μας στο μικρο-επίπεδο, θα αξιοποιήσουμε τη λειτουργική γραμματική (functional grammar) του Halliday (1978, 2004). Στο πλαίσιο αυτό θα διερευνήσουμε τη γλωσσική κατασκευή της συλλογικής ταυτότητας, εστιάζοντας σε συνθήματα γκράφιτι που γράφτηκαν στους δρόμους κατά την ΕΣΔ του Δεκέμβρη. Θα υποστηρίξουμε ότι τα γκράφιτι αυτά συνιστά μια συνειδητή προσπάθεια διαφόρων δρώντων να συγκροτήσουν τις δράσεις τους ως μια εναλλακτική πραγματικότητα αντιπαραθετικά με την πραγματικότητα που προβάλλουν και επιβάλλουν τα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης (βλ. Kitis 2011). Πιο συγκεκριμένα, ακολουθώντας τον Halliday (1978), θα υποστηρίξουμε ότι το γκράφιτι που εξετάζουμε αποτελεί ένα είδος αντιγλώσσας (antilanguage), που προσπαθεί να προβάλλει μια εναλλακτική και αντιπαραθετική προσέγγιση της πραγματικότητας, με σκοπό να αμφισβητήσει και να συγκρουστεί με τις κυρίαρχες ηγεμονικές προσεγγίσεις όπως έχουν αποκρυσταλλωθεί στο μακρο-επίπεδο.

Στην ανάλυσή μας θα εξετάσουμε τις σημασιολογικές νοηματοδοτήσεις που διαμορφώνονται μέσω της αλληλεπίδρασης των ονοματικών και ρηματικών τύπων στις δομές μεταβιβαστικότητας (transitivity) (βλ. Halliday 2004: κεφ. 5). Συνολικά, θα μελετήσουμε πώς οι μικρο-κειμενικές επιλογές των δρώντων, δηλαδή τα συνθήματα γκράφιτι που συγκροτούν την αντιγλώσσα, αποκτούν συνοχή (cohesion) και συνεκτικότητα (coherence) (Halliday & Hasan 1985). Για το σκοπό αυτό θα αξιοποιηθούν επίσης οι έννοιες της διακειμενικότητας (intertextuality) (Bakhtin 1986, Fairclough 1992) και της αναπλαισίωσης (recontextualization) (Bakhtin 1986).

Το κεντρικό ερώτημα που απασχολεί την ανάλυσή μας είναι η εξέταση των χαρακτηριστικών που αποκτά η γλωσσικά κατασκευασμένη συλλογική ταυτότητα κατά τη διάρκεια της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης του Δεκέμβρη του 2008 στο κέντρο της Αθήνας, όπως κωδικοποιείται στα γκράφιτι εκείνης της περιόδου. Η ανάλυση του υλικού θα ακολουθήσει δύο άξονες: τον άξονα της ετεροπαρουσίασης (other-representation), δηλαδή την κατηγορία των συνθημάτων που παρουσιάζουν την ομάδα των αντιπάλων και τον άξονα της αυτοπαρουσίασης (self-representation), δηλαδή την κατηγορία των συνθημάτων στα οποία αυτοπαρουσιάζονται οι δρώντες.¹ Το υλικό που

¹ Ο όρος «δρώντες» αναφέρεται στους κοινωνικούς δρώντες (social actors) της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης και διαχωρίζεται από τον όρο «δράστης», ο οποίος αναφέρεται στο γραμματικό ρόλο του

παρουσιάζουμε αποτελείται από 10 συνθήματα γκράφιτι που επιλέχθηκαν από μια προσωπική συλλογή φωτογραφιών και δύο λευκώματα² τα οποία αφορούν το Δεκέμβρη.

2. Θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης

Η παρούσα εργασία εντάσσεται στο πλαίσιο των προσεγγίσεων της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (ΚΑΛ). Βασικός στόχος της ΚΑΛ είναι να αποκαλύψει τους γλωσσικούς τρόπους αναπαραγωγής της κοινωνικής ανισότητας αλλά και αντίστασης προς αυτήν (βλ. van Dijk 2008, Fairclough 2014). Μια από τις βασικές αρχές της ΚΑΛ είναι αυτή της διαλεκτικής εξέτασης του μακρο-επιπέδου, που αφορά τις κυρίαρχες (κοινωνικές, γλωσσικές, εκπαιδευτικές κ.λπ.) αξίες και απόψεις, και του μικρο-επιπέδου, που αφορά τις γλωσσικές στρατηγικές και τα κείμενα που παράγονται από τα άτομα (βλ. van Dijk 2008: 85-9). Στο υλικό μας οι δρώντες του Δεκέμβρη του 2008, μέσω των μικρο-κειμενικών επιλογών τους, όπως αυτές εντοπίζονται στα συνθήματα γκράφιτι, αντιπαράθενται με τις κυρίαρχες αξίες και οπτικές, αλλά και τους θεσμούς που τις εκφράζουν (λ.χ. κράτος, κυβέρνηση, αστυνομία, οικονομικές ελίτ).

Οι συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές οδηγούν στη διαμόρφωση της ταυτότητας των δρώντων (βλ. Bucholtz & Hall 2005: 591-593). Με άλλα λόγια, η διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητας δεν προϋποθέτει ένα σύνολο σταθερών και προκαθορισμένων εσωτερικών χαρακτηριστικών των επιμέρους ατομικοτήτων. Αντίθετα, πρόκειται για μια κατασκευή που διαμορφώνεται *ad hoc* και μέσω των γλωσσικών επιλογών τους (βλ. Archakis & Tsakona 2012: 20-34). Έτσι, οι ταυτότητες είναι από κοινού κατασκευασμένες (co-constructed) εντός σχέσεων αλληλεπίδρασης, δυναμικές και δυναμικά μεταβαλλόμενες (βλ. Wodak 2012: 216).

Η μελέτη της κατασκευής ταυτότητας δεν ακμάζει μόνο στα πεδία της Ανάλυσης Λόγου και ειδικότερα της ΚΑΛ (βλ. Blommaert 2005, Wodak et al. 2009, Archakis & Tsakona 2012). Η μελέτη της αποτελεί επίσης αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος της ΠΚ στο πλαίσιο ειδικά της εξέτασης των κοινωνικών κινημάτων και των συλλογικών δράσεων (βλ. Melucci 1996, McAdam et al. 2004, Della Porta & Diani 2010, Psimitis 2011). Όπως θα ισχυριστούμε στην ενότητα 2.1., η ΚΑΛ μπορεί να διευρύνει τις αναλυτικές δυνατότητές της εξετάζοντας και ερμηνεύοντας τη γλωσσική κατασκευή ταυτότητας εντός κινηματικών διεργασιών και αξιοποιώντας θέσεις της ΠΚ.

Στην ενότητα που ακολουθεί θα παρουσιάσουμε τις έννοιες που υιοθετούμε από την ΠΚ σχετικά με τις συλλογικές δράσεις και τα κοινωνικά κινήματα. Πιο συγκεκριμένα, θα αναφερθούμε στον προσδιορισμό του Δεκέμβρη του 2008 ως «εξεγερσιακής συλλογικής δράσης» (εφεξής ΕΣΔ, βλ. Kotronaki & Seferiades 2012: 159-160), αλλά και στην έννοια της «συλλογικής ταυτότητας» (βλ. Melucci 1996: 70-71) όπως αυτή διαμορφώνεται στη διάρκεια της συγκεκριμένης δράσης (βλ. Psimitis 2011). Στη συνέχεια θα εστιάσουμε στη μελέτη της κατασκευής ταυτότητας εντός συλλογικών δράσεων συσχετίζοντας τις προσεγγίσεις που εντάσσονται στην ΚΑΛ (και στην Ανάλυση Λόγου ευρύτερα) με τις αντίστοιχες προσεγγίσεις των συλλογικών δράσεων και των κοινωνικών κινημάτων.

μετέχοντος-δράστη (actor) σε υλικές διαδικασίες του συστήματος της μεταβιβαστικότητας (βλ. αναλυτικά ενότητες 4 και 5).

² Συγκεκριμένα αντλούμε από τις εκδόσεις Χατζηστεφάνου (2009) και Χαριτάτου-Συνοδινού (2010).

2.1. Η ΚΑΑ και η μελέτη των κοινωνικών κινημάτων: Η ανάδειξη της γλωσσικά κατασκευασμένης συλλογικής ταυτότητας εντός της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης

Από τις προσεγγίσεις που εντάσσονται στην ΠΚ και ειδικότερα στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων και των συλλογικών δράσεων μπορούμε να προσδιορίσουμε αφενός τα χαρακτηριστικά της συλλογικής δράσης του Δεκέμβρη του 2008 και αφετέρου τους πιθανούς στόχους των δρώντων της συγκεκριμένης συλλογικής δράσης. Στο πλαίσιο αυτό και μετά την ανάλυσή μας (βλ. ενότητα 5), μπορούμε να ερμηνεύσουμε τους στόχους που έχει η συγκεκριμένη γλωσσική συμπεριφορά (τα συνθήματα γκράφιτι που εξετάζουμε) κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, θα υιοθετήσουμε τον όρο «εξεγερσιακή συλλογική δράση» προκειμένου να ορίσουμε τη συλλογική δράση του Δεκέμβρη του 2008. Σύμφωνα με τους Kotronaki & Seferiades (2012: 159-60), η ΕΣΔ «χαρακτηρίζεται από εκτεταμένες διαδικασίες γεωγραφικής και κοινωνικής διάχυσης» και από την «πόλωση (polarization) εντός του πολιτικού συστήματος», κατά την οποία οι δρώντες³ «παρεμβαίνουν για να παρέχουν πιστοποίηση (certification)», υποστηρίζοντας τη συλλογική δράση.⁴ Αρχικά, ο συγκεκριμένος ορισμός μας παρέχει τη δυνατότητα να διαπιστώσουμε ότι στη συλλογική δράση που εξετάζουμε δεν συμμετείχε μόνο μια κοινωνική ομάδα (λ.χ. μαθητές). Οι εκτεταμένες διαδικασίες κοινωνικής διάχυσης που χαρακτηρίζουν την ΕΣΔ, περιλαμβάνουν παραπάνω από μια κοινωνική ομάδα (λ.χ. μαθητές, φοιτητές, εργαζόμενους). Προκύπτει επομένως το ερώτημα τι είναι αυτό που ωθεί τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες να δράσουν παράλληλα.⁵ Εστιάζοντας στη μελέτη του Δεκέμβρη, ο Psimitis υποστηρίζει ότι η «νεολαία κατάφερε να διαμορφώσει μια ευρύτερη, κοινή συλλογική ταυτότητα, παρά και πέρα από τις σημαντικές, υπαρκτές διαφορές των διαφόρων ομάδων» (2011: 113). Επιπλέον, ο ίδιος συγγραφέας ισχυρίζεται ότι οι δράσεις του Δεκέμβρη του 2008 «εδράστηκαν πάνω σε ένα ισχυρό αίσθημα συλλογικής ταυτότητας» (ό.π.: 114). Βάσει των παραπάνω, μπορούμε να υποθέσουμε ότι στην ΕΣΔ του Δεκέμβρη συμμετείχαν περισσότερες από μία κοινωνικές ομάδες, οι οποίες, παρά τις υπαρκτές τους διαφορές, διαμόρφωσαν μια συλλογική ταυτότητα, βάσει της οποίας έδρασαν παράλληλα.⁶ Τα χαρακτηριστικά της συλλογικής αυτής ταυτότητας θα επιχειρήσουμε να τα αποκαλύψουμε κατά την ανάλυση του υλικού μας.

Πιο συγκεκριμένα, η στοχοθεσία της συλλογικής δράσης συνδέεται άμεσα με την συλλογική ταυτότητα των δρώντων του Δεκέμβρη καθώς, σύμφωνα με τον Melucci (1996: 70), η συλλογική ταυτότητα, μεταξύ άλλων, «αφορά τους προσανατολισμούς της δράσης των δρώντων». Στην περίπτωση που εξετάζουμε οι δρώντες του Δεκέμβρη, παρά τις υπαρκτές τους διαφορές, ενεργούν ως συλλογικό σώμα με συλλογική

³ Αναφερόμαστε σε δρώντες με σημαντική κοινωνική αναγνώριση (π.χ. σωματειακές ενώσεις ή οργανωμένες συλλογικότητες).

⁴ Οι μεταφράσεις των αγγλικών αποσπασμάτων έγιναν από τους συγγραφείς.

⁵ Η παράλληλη δράση διαφορετικών κοινωνικών ομάδων δεν παρατηρείται στις συλλογικές δράσεις που προηγήθηκαν του Δεκέμβρη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι φοιτητικές κινητοποιήσεις του 2006 ενάντια στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που προωθούσε η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας. Στις συγκεκριμένες κινητοποιήσεις δεν συμμετείχαν μαθητές ούτε εργαζόμενοι, αν εξαιρέσουμε την ομοσπονδία των μελών ΔΕΠ. Ακόμη και στις κινητοποιήσεις του 2007 ενάντια στην πρόταση συνταγματικής αναθεώρησης που προωθούσε η τότε κυβέρνηση της ΝΔ, δεν παρατηρήθηκε παράλληλη δράση φοιτητών, μαθητών και εργαζομένων, αν εξαιρέσουμε τους δασκάλους και τα μέλη ΔΕΠ.

⁶ Το γεγονός της παράλληλης δράσης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, πέραν των ερευνών στις οποίες βασισόμαστε στην παρούσα εργασία (βλ. Psimitis 2011, Kotronaki & Seferiades 2012), αποδεικνύεται και από ντοκουμέντα (βίντεο, ντοκιμαντέρ) καταγραφής των γεγονότων (διαδηλώσεις κ.λπ.), αλλά και αφηγήσεων των δρώντων του Δεκέμβρη. Βλ. ενδεικτικά το ντοκιμαντέρ της σκηνοθετικής ομάδας *Χάι Λάιφ*, τέσσερα χρόνια μετά τα γεγονότα του 2008: <https://www.youtube.com/watch?v=smmSa5ImsOc>.

ταυτότητα και επιχειρούν να πιστοποιήσουν τη δράση τους εντός του πολωμένου πολιτικού συστήματος.⁷ Βάσει του συγκεκριμένου στόχου (όπως θα δούμε στη συνέχεια), οι δρώντες κατασκευάζουν δύο αντιπαρατιθέμενες ταυτοτικές ομάδες: η μια ομάδα είναι αυτή του «εμείς», ενώ η αντίπαλη ομάδα είναι αυτή των «άλλων», που περιλαμβάνει τους κυρίαρχους θεσμούς (κράτος, κυβέρνηση, αστυνομία, οικονομικές ελίτ). Μάλιστα, όπως υποστηρίζουν οι Kotronaki & Seferiades (2012: 166), στη διάρκεια του Δεκέμβρη του 2008 ενισχύθηκε το ρήγμα του ταυτοτικού «εμείς» εναντίον της ταυτότητας των «άλλων». Αυτός είναι ένας επιπρόσθετος λόγος για τον οποίο δομούμε την ανάλυσή μας γύρω από τους άξονες της ετεροπαρουσίασης και της αυτοπαρουσίασης (βλ. ενότητα 5).

Ακολουθώντας τις προσεγγίσεις που εντάσσονται στα πεδία της ΚΑΛ και γενικότερα της Ανάλυσης Λόγου, θεωρούμε ότι η ταυτότητα αναδύεται από «την κοινωνική τοποθέτηση του εαυτού μας και του άλλου» (Bucholtz & Hall 2005: 586). Έτσι, η ταυτότητα ορίζεται στον άξονα της ομοιότητας και της διαφοράς (βλ. Wodak et al. 2009, Archakis & Tsakona 2012) ώστε να οριοθετήσει τις ομάδες «εμείς» και «άλλοι» (βλ. van Dijk 2006, Wodak 2012). Σύμφωνα με τις προσεγγίσεις που μελετούν τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα, η ταυτότητα στο πλαίσιο της κινηματικής αλληλεπίδρασης λειτουργεί ως «οργανωτική αρχή σε σχέση με την ατομική και τη συλλογική εμπειρία» (Della Porta & Diani 2010: 176). Συνεπώς, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι δρώντες του Δεκέμβρη, από τη μια, οργανώνονται ως το σύνολο του «εμείς», ενώ, από την άλλη, οριοθετούνται απέναντι στους αντίπαλους «άλλους», που κατασκευάζουν μέσω των γλωσσικών επιλογών τους.

Επιπλέον, σύμφωνα με προσεγγίσεις της ΚΑΛ, η ταυτότητα ορίζεται, πιο συγκεκριμένα μέσω των διαδικασιών *ενσωμάτωσης* και *αποκλεισμού*, δηλαδή προσδιορισμού του εαυτού μας και των άλλων βάσει των σχέσεων εξουσίας που διαπερνούν τη γλωσσική χρήση (βλ. Wodak 2012: 216). Προσεγγίσεις που μελετούν τα κοινωνικά κινήματα καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η (συλλογική) ταυτότητα που διαμορφώνεται εντός της κινηματικής δράσης επιτρέπει στους δρώντες «να μετακινούνται από την παθητική συμμετοχή σε κοινωνικές σχέσεις όπου παράγεται ο αποκλεισμός τους, στην ενεργό συμμετοχή σε κοινωνικές σχέσεις όπου αμφισβητούν αυτόν τον αποκλεισμό» (Psimitis 2011: 112). Έτσι, στο πλαίσιο μιας κινηματικής δράσης, σύμφωνα με τους McAdam et al. (2004: 137), «οι δρώντες αναλαμβάνουν δράση στο όνομα των ταυτοτήτων που ορίζουν τις σχέσεις τους με τους άλλους».

Στην επόμενη ενότητα θα υποστηρίξουμε ότι η μετάβαση από την παθητικότητα και την αδράνεια στην ενεργό συλλογική συμμετοχή, η μετάβαση δηλαδή από το «εμείς και οι άλλοι» στο θετικά χαρακτηρισμένο «εμείς» που αντιπαρατίθεται στους αρνητικά χαρακτηρισμένους «άλλους», συντελείται στο πεδίο της αντιγλώσσας και της αντιπραγματικότητας, που κατασκευάζεται μέσω της αντιγλώσσας (βλ. Halliday 1978). Στην ανάλυσή μας θα επικεντρωθούμε σε συνθήματα γκράφιτι, τα οποία, όπως θα δείξουμε, έχουν στόχο να ανατρέψουν καθιερωμένες παραδοχές.

2.2. Η γλωσσική κατασκευή της συλλογικής ταυτότητας εντός της ΕΣΔ του Δεκέμβρη του 2008

Στην παρούσα ενότητα εστιάζουμε την προσοχή μας στο μικρο-επίπεδο και παρουσιάζουμε την κεντρική έννοια της μικρο-ανάλυσής μας, αυτήν της *αντιγλώσσας* (antilanguage) (βλ. Halliday 1978). Η έννοια της αντιγλώσσας θα βοηθήσει να αντιληφθούμε τη γλωσσική τοποθέτηση των δρώντων σε αντιπαράθεση με τον κυρίαρχο λόγο του μακρο-επιπέδου. Επιπλέον, θεωρούμε ότι η αντιγλώσσα αποτελεί

⁷ Όπως θα διαπιστώσουμε κατά την ανάλυσή μας, η πόλωση του πολιτικού συστήματος επιδιώκεται συνειδητά και επιτείνεται μέσω της ΕΣΔ και των γλωσσικών επιλογών των δρώντων.

πολύτιμο εργαλείο κατανόησης των χαρακτηριστικών της μετάβασης των δρώντων από την παθητικότητα τους στην ενεργό συλλογική δράση τους. Όπως υποστηρίξαμε στην προηγούμενη ενότητα, η παραπάνω μετάβαση κατορθώνεται με τη διαμόρφωση μιας συλλογικής ταυτότητας, θετικά χαρακτηρισμένης η οποία εναντιώνεται σε αρνητικά χαρακτηρισμένους αντιπάλους, δηλαδή το συνειδητό «εμείς» που αντιπαρατίθεται στους «άλλους».

Σύμφωνα με τον Halliday,

η αντιγλώσσα είναι ο τρόπος πραγμάτωσης μιας υποκειμενικής πραγματικότητας: όχι απλώς εκφράζοντάς την, αλλά δημιουργώντας την ενεργά και διατηρώντας την. Κατ' αυτήν την έννοια, είναι απλώς μια άλλη γλώσσα. Αλλά η πραγματικότητά είναι μια αντι-πραγματικότητα, και αυτό έχει ορισμένες ειδικές συνέπειες. Συνεπάγεται την προβολή της κοινωνικής δομής και ιεραρχίας. Συνεπάγεται μια εμμονή στον ορισμό και στην προάσπιση της ταυτότητας διαμέσου της τελετουργικής λειτουργίας της κοινωνικής ιεραρχίας. Συνεπάγεται μια συγκεκριμένη σύλληψη της πληροφορίας και της γνώσης (1978: 172).

Συνεπώς, θα υποστηρίξουμε ότι μέσω της αντιγλώσσας οι δρώντες του Δεκέμβρη αφενός κατασκευάζουν μια υποκειμενική αντι-πραγματικότητα, αφετέρου, μέσω της κατασκευής αυτής, πραγματώνουν και υπερασπίζονται τη συλλογική τους ταυτότητα (το «εμείς») σε αντιπαράθεση με τους κυρίαρχους θεσμούς (την ομάδα των «άλλων»).

Στο πλαίσιο του στόχου της ΕΣΔ η αντιγλώσσα, ως τρόπος πραγμάτωσης του λόγου στα συνθήματα, μπορεί να ιδωθεί ως ένας συστηματικός, αλλά αντισυστημικός τρόπος εγγραφής και κωδικοποίησης αντιπαραθετικών νοημάτων από μέλη μιας «αντι-κοινωνίας» στην προσπάθειά τους να αμφισβητήσουν με αναγνωρίσιμο τρόπο κυρίαρχα νοήματα και συμβάσεις. Η αντιγλώσσα των συνθημάτων γκράφιτι του Δεκέμβρη συγκροτεί τη συλλογική ταυτότητα των δρώντων συγγραφέων τους ως καθολικά αντιπαραθετική προς τους κυρίαρχους θεσμούς και τις αξίες που σηματοδοτούν αυτοί οι θεσμοί. Κατ' αυτήν την έννοια, το συγκεκριμένο είδος γκράφιτι μπορεί να ιδωθεί ως μια ανταγωνιστική γλώσσα που παράγει και προάγει τη συνολική άρνηση της καθιερωμένης τάξης πραγμάτων και την απονομιμοποίηση των κατ' εξοχήν αποδεκτών αξιών και οπτικών του μακρο-επιπέδου. Μέσω αυτής της άρνησης κατασκευάζεται η συλλογική ταυτότητα των δρώντων του Δεκέμβρη.

3. Παρουσίαση του υλικού

Το προς ανάλυση υλικό αποτελείται από 10 συνθήματα γκράφιτι που γράφτηκαν στο κέντρο της Αθήνας, όπου πραγματοποιήθηκε ο κύριος όγκος των δράσεων του Δεκέμβρη του 2008. Το υλικό αποτελεί επιλογή συνθημάτων που συγκεντρώνονται σε δύο λευκώματα (βλ. υποσημείωση 1) αφιερωμένα στο Δεκέμβρη, καθώς και σε μια προσωπική συλλογή φωτογραφιών που καταγράφει συνθήματα στο κέντρο της Αθήνας. Επιλέξαμε μόνο συνθήματα γραμμένα στην ελληνική γλώσσα και εστίασαμε μόνο στην ανάλυση του γλωσσικού κώδικα σημείωσης.⁸ Το κριτήριο επιλογής των συνθημάτων ήταν η συχνότητα εμφάνισής τους κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη, καθώς επίσης ότι εντοπίστηκαν στο κέντρο της Αθήνας. Παρόλο που η μελέτη μας περιορίζεται σε 10 συνθήματα, θεωρούμε αυτά αποτελούν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της

⁸ Οφείλουμε να επισημάνουμε ωστόσο ότι κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη σημαντικός ήταν ο αριθμός των συνθημάτων που γράφτηκαν στην αγγλική και στη γαλλική γλώσσα (π.χ. *Fuck May 68 Fight Now, Nous avons la rage*). Εξίσου σημαντικός ήταν ο αριθμός των συνθημάτων γκράφιτι τα οποία περιείχαν παραπάνω του ενός σημειωτικού κώδικα (π.χ. *NA+EΛΑΣ=αγκυλωτός σταυρός*).

συγκεκριμένης ΕΣΔ.⁹ Επιπλέον, τα συνθήματα γκράφιτι που αναλύουμε εμφανίζουν μεταξύ τους ορισμένα από τα κριτήρια κειμενικότητας (διακειμενικότητα, συνοχή, συνεκτικότητα) (βλ. Halliday & Hasan 1985). Το γεγονός αυτό μας επιτρέπει να αντιληφθούμε τα συγκεκριμένα συνθήματα οργανωμένα ως κείμενο (text) και όχι ως γραμμική ακολουθία προτάσεων (βλ. Αρχάκης 2005: 58). Όπως θα δείξουμε και στην ανάλυσή μας, τα συνθήματα διαπλέκονται, αλληλοσυμπληρώνονται και νοηματοδοτούν το ένα το άλλο. Με τον τρόπο αυτό παράγεται ένας ενιαίος λόγος (discourse), δηλαδή ένας ενιαίος τρόπος οργάνωσης και αναπαράστασης της πραγματικότητας (Fairclough 2003).

4. Αναλυτικό πλαίσιο

Στην ανάλυσή μας θα εξετάσουμε τις νοηματοδοτήσεις που οι ονοματικοί και ρηματικοί τύποι παράγουν εντός δομών μεταβιβαστικότητας (transitivity). Στη συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζουμε το γλωσσολογικό πλαίσιο στο οποίο θα κινηθεί η ανάλυσή μας, αντλώντας σημασιογραμματικές κατηγορίες από τη συστημική-λειτουργική (systemic-functional) προσέγγιση του Halliday (1987, 2004), η οποία αξιοποιείται εκτεταμένα στο πλαίσιο της ΚΑΛ (βλ. van Leeuwen 2008). Σύμφωνα με το χαλιντεϊανό παράδειγμα μέσω της γλώσσας επιτελούνται λειτουργίες (functions) όπως η *αναπαραστατική* (ideational function), στην οποία και εστιάζουμε την προσοχή μας (Halliday 2004: κεφ. 5). Στο πλαίσιο της αναπαραστατικής λειτουργίας της γλώσσας, το συστημικό-λειτουργικό μοντέλο εξετάζει τη σημασιολογική ή ακριβέστερα την οντολογική αναπαράσταση του νοήματος της πρότασης ή μιας γλωσσικής ενότητας.

Πιο συγκεκριμένα, η αναπαραστατική λειτουργία της γλώσσας γίνεται αντιληπτή μέσω του συστήματος της μεταβιβαστικότητας. Το σύστημα αυτό καθορίζει τους τρόπους κατασκευής νοήματος μέσω της σύνδεσης *διαδικασιών* (processes), οι οποίες γίνονται κυρίως αντιληπτές από τα ρηματικά σύνολα, με τους *μετέχοντες* (participants) στις διαδικασίες, οι οποίοι κυρίως γίνονται αντιληπτοί από τα ονοματικά σύνολα (βλ. Halliday 2004: κεφ. 5). Η διαδικασία είναι «το πιο κεντρικό στοιχείο στο σχηματισμό (configuration)» της μεταβιβαστικότητας, ενώ «οι μετέχοντες είναι άμεσα εμπλεκόμενοι στη διαδικασία» (Halliday 2004: 176) και κωδικοποιούνται ανάλογα με αυτή με την οποία συνδέονται, λ.χ. ως *δράστες* (actors) σε μια *υλική διαδικασία* (material process).¹⁰

Θα εμβαθύνουμε περαιτέρω στις νοηματοδοτήσεις που παράγονται μέσω της αναπαραστατικής λειτουργίας της γλώσσας, εξετάζοντας τις έννοιες της συνοχής (cohesion) και της συνεκτικότητας (coherence) (Halliday & Hasan 1985), καθώς επίσης τις έννοιες της διακειμενικότητας (intertextuality) και της αναπλαισίωσης (recontextualization) (βλ. Bakhtin 1986, Fairclough 1992). Η εξέταση των εννοιών της διακειμενικότητας, της συνοχής και της συνεκτικότητας, εκτός από το γεγονός ότι μας επιτρέπουν να εμβαθύνουμε στις νοηματοδοτήσεις των συνθημάτων γκράφιτι, λειτουργούν και ως κριτήρια κειμενικότητας (βλ. Halliday & Hasan 1985: κεφ. 5), που μας επιτρέπουν να ισχυριστούμε ότι τα συνθήματα αυτά δεν αποτελούν μια «γραμμική ακολουθία προτάσεων», αλλά κείμενο «με δικές του μορφές οργάνωσης» (Αρχάκης 2005: 58), το οποίο παράγει μια συγκροτημένη οργάνωση και αναπαράσταση της πραγματικότητας, ή καλύτερα, μιας αντι-πραγματικότητας, βάσει της αντιγλώσσας που υιοθετεί.

⁹ Σχετικά με τη συζήτηση επί των κριτηρίων συχνότητας εμφάνισης, τοπικότητας και χρονικότητας βλ. Kotronaki & Seferiades (2012).

¹⁰ Για μια συνοπτική παρουσίαση των διαδικασιών και των μετεχόντων στο σύστημα της μεταβιβαστικότητας βλ. Halliday (2004: 260).

Πιο συγκεκριμένα, ως συνοχή ορίζεται η κειμενική σύνδεση που παρατηρείται μεταξύ κάποιων κειμενικών στοιχείων και συχνά «όταν η ερμηνεία ενός κειμενικού στοιχείου εξαρτάται από κάποιο άλλο ή κάποια άλλα στοιχεία του ίδιου κειμένου» (Renkema 1993: 35, βλ. επίσης Halliday & Hasan 1985: 75). Στο υλικό της ανάλυσής μας συνοχή εμφανίζεται είτε ανάμεσα σε κειμενικά στοιχεία (λ.χ. σε ονοματικούς τύπους), είτε ανάμεσα σε ολόκληρα κειμενικά τμήματα (λ.χ. συνθήματα γκράφιτι μεταξύ τους). Ως συνεκτικότητα ορίζεται «η κειμενική σύνδεση που επιτυγχάνεται βάσει της εξωκειμενικής γνώσης του αναγνώστη» (Αρχάκης 2005: 59, βλ. επίσης Cook 1989: 9). Δηλαδή, ενώ σε ορισμένα συνθήματα ενδέχεται να μην παρουσιάζονται εμφανείς συνοχικοί δεσμοί, οι συνδέσεις επιτυγχάνονται βάσει της αναμενόμενης εξωκειμενικής γνώσης για το (κοινωνικο-πολιτικό) πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγεται η ΕΣΔ και, ως εκ τούτου, γίνεται κατανοητό το σύνθημα ή το σώμα των συνθημάτων. Η διακειμενικότητα είναι «η ιδιότητα των κειμένων να είναι γεμάτα με ψήγματα από άλλα κείμενα» (Fairclough 1992: 84). Ωστόσο, όπως θα δούμε στην ανάλυσή μας, το γεγονός ότι ψήγματα κειμένων εντοπίζονται εντός άλλων κειμένων δεν συνιστά αποτέλεσμα μιας γραμμικής διαδικασίας μεταφοράς λ.χ. ενός ονοματικού συνόλου από μια φράση σε μια άλλη ή από ένα κείμενο σε ένα άλλο. Μέσω της εμφάνισης λ.χ. ενός ονοματικού συνόλου εντός ενός άλλου κειμένου ή –ακόμη πιο αφαιρετικά– εντός ενός άλλου (κοινωνικού, χρονικού, τοπικού) πλαισίου, αναδύεται νέο νόημα. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται αναπλαισίωση (βλ. Bakhtin 1986: 89).

Συνολικά, το γεγονός ότι το σώμα των συνθημάτων που θα αναλύσουμε διέπεται από κριτήρια κειμενικότητας δίνει τη δυνατότητα να το αντιληφθούμε ως ενιαίο κείμενο που προάγει και παράγει μια συγκεκριμένη οργάνωση και αναπαράσταση της πραγματικότητας, τον λόγο των δρώντων της ΕΣΔ, σύμφωνα με τον Fairclough (2003). Η ανάλυση των στοιχείων αντιγλώσσας που εντοπίζονται στο λόγο αυτό θα μας απασχολήσει στην επόμενη ενότητα και θα μας οδηγήσει στον προσδιορισμό της γλωσσικά κατασκευασμένης συλλογικής ταυτότητας της ΕΣΔ.

5. Ανάλυση των συνθημάτων του υλικού: «Εμείς» εναντίον «άλλων»

Η ανάλυσή μας δομείται γύρω από δύο άξονες: α) τον άξονα της *αυτοπαρουσίασης* (self-representation) και οριοθέτησης των δρώντων και β) τον άξονα της *ετεροπαρουσίασης* (other-representation) που αφορά τους αντιπάλους τους. Σχηματικά, οι δύο άξονες αντιπροσωπεύουν το θετικά αυτοπροσδιορισμένο «εμείς» όπως αντιτίθεται στο αρνητικά προσδιορισμένο «άλλοι» (βλ. van Dijk 2006, Wodak 2012, Angouri & Wodak 2014). Στην υποενότητα 5.1. εξετάζουμε την ετεροπαρουσίαση των αντιπάλων, όπως αυτοί γίνονται αντιληπτοί μέσω των συνθημάτων γκράφιτι.

5.1. Η ετεροπαρουσίαση των αντιπάλων: οι «άλλοι»

- (1) Μπάτσοι Γουρούνια Δολοφόνοι
- (2) Κάτω η κυβέρνηση των δολοφόνων
- (3) Το κράτος δολοφονεί
- (4) Η δημοκρατία τους σκοτώνει!
- (5) Ληστές είναι οι καπιταλιστές
- (6) Η Ελλάδα τρώει τα παιδιά της

Στο σύνθημα γκράφιτι (1) *Μπάτσοι Γουρούνια Δολοφόνοι* η συμπαράθεση των τριών ονοματικών τύπων επιβάλλει την από κοινού ερμηνεία τους. Η κοινή εξωκειμενική γνώση είναι αυτή που επιτρέπει να ερμηνεύσουμε ότι, μέσω του ονοματικού τύπου

Μπάτσοι αναπαρίσταται η αστυνομία, και μάλιστα η κατασταλτική δράση της.¹¹ Επιπλέον, η αστυνομία, απανθρωποποιείται μέσω του ονοματικού τύπου *Γουρούνια*.¹² Τέλος, της αποδίδεται συνειδητή εγκληματική δράση μέσω του ονοματικού τύπου *Δολοφόνοι*, που συμπληρώνει το ασύνδετο σχήμα του συνθήματος. Συνολικά, το πρώτο όνομα *Μπάτσοι* επιτελεί αναφορική λειτουργία, ενώ τα δύο ονόματα που έπονται σε παρατακτική σύνδεση επεκτείνουν (elaborate) και συγκεκριμενοποιούν (exemplify) την αρνητική νοηματοδότηση που προκύπτει από τον πρώτο ονοματικό τύπο *Μπάτσοι* (βλ. Halliday 2004: 384, 398). Η νοηματική κατασκευή που διαμορφώνεται μπορεί να παραφραστεί ως εξής: οι *Μπάτσοι* είναι *Γουρούνια* και *Δολοφόνοι*. Κατ' ουσίαν, επιχειρείται η αποδόμηση της κυρίαρχης αξίας σύμφωνα με την οποία η αστυνομία προστατεύει το κοινωνικό σύνολο. Το συγκεκριμένο σύνθημα συνδέεται διακειμενικά με συνθήματα που αναπαράγονται συχνά σε σημαντικό αριθμό διαδηλώσεων ενάντια στην αστυνομική καταστολή.¹³ Η διακειμενική αυτή σύνδεση προκαλεί την αίσθηση κινηματικής συνέχειας στους δρώντες. Επιχειρεί έτσι να κατασκευάσει μια συλλογικότητα η οποία εναντιώνεται στην αστυνομική αυθαιρεσία και καταστολή, ανασύροντας ιστορικές αναφορές από σημαντικές στιγμές της κινηματικής, αντικατασταλτικής δράσης.

Στο σύνθημα γκράφιτι (2) *Κάτω η κυβέρνηση των δολοφόνων* οι δρώντες, μέσω του ονοματικού συνόλου *των δολοφόνων*, προχωρούν στο ρητό αξιολογικό χαρακτηρισμό της κυβέρνησης. Μέσω του προσδιορισμού σε γενική δηλώνεται το περιεχόμενο της κυβέρνησης, η οποία αναπαρίσταται σαν να αποτελείται από δολοφόνους. Περαιτέρω, μέσω του ονόματος *κυβέρνηση*, δηλαδή του «ονόματος που δηλώνει ομάδα ανθρώπων» επιχειρείται η εξομοίωση (assimilation) των μελών της κυβέρνησης (βλ. van Leeuwen 2008: 37-38), καθώς η δολοφονική υπόσταση/δράση της αποδίδεται συνολικά στο κυβερνητικό σώμα. Το αίτημα για πτώση της κυβέρνησης αναδεικνύεται με την ελλειπτική και επικλητική (hortative) χρήση του τοπικού επιρρήματος *κάτω* (βλ. Kitis 2013b: 174). Συνδέεται δε με την αρνητική αναπαράσταση της κυβέρνησης ως συλλογικού σώματος δολοφόνων. Η νοηματική κατασκευή που διαμορφώνεται μπορεί να παραφραστεί ως εξής: «να πέσει/ανατραπεί η κυβέρνηση».

Σημαντικές πτυχές της εξωκειμενικής γνώσης που ενισχύουν τη συνεκτικότητα μεταξύ των συνθημάτων (1) και (2) και συντελούν στη συγκρότηση ενός συνεκτικού λόγου είναι οι ακόλουθες:

α) Το γεγονός ότι το Δεκέμβρη του 2008 η αστυνομία ήταν αντικείμενο χλευασμού από την πλευρά των δρώντων, όχι μόνο λόγω της δολοφονίας του μαθητή από αστυνομικό. Η αστυνομία γίνεται αντικείμενο χλευασμού και λόγω της έντονης κατασταλτικής δράσης που είχαν επιδείξει μέλη της εναντίον ειρηνικών διαδηλωτών,

¹¹ Το λήμμα *μπάτσος* αποτελεί συνώνυμο του λήματος *αστυνομικός* και χρησιμοποιείται στην αργκό ως μειωτικός όρος. Ταυτόχρονα, δηλώνει το *χαστούκι* και αποτελεί συνώνυμο των λημμάτων *σκαμπίλι*, *ράπισμα* (βλ. Μπαμπινιώτης 2002: 1136-1137).

¹² Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002: 436), το λήμμα *γουρούνι* έχει γενικότερα μειωτική/προσβλητική σημασία. Μεταξύ άλλων, χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η πράξη που ταιριάζει σε άνθρωπο ανήθικο ή απολίτιστο.

¹³ Σύμφωνα με το σύντομο ιστορικό του ακόλουθου συνδέσμου, το συγκεκριμένο σύνθημα χρησιμοποιείται διαχρονικά ενάντια στην αστυνομική καταστολή: <http://www.kathimerini.gr/712836/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-istoria-enos-syn8hmatos-h-apo-thn-tragwdia-sth-farsa>. Η εκτεταμένη διάδοση του συγκεκριμένου συνθήματος είναι χαρακτηριστική, καθώς την περίοδο που γράφεται το συγκεκριμένο άρθρο το σύνθημα αναπαράγεται, στην ελληνική γλώσσα, από Γάλλους διαδηλωτές αμέσως μετά από επιχείρηση αστυνομικής καταστολής κινητοποιήσεων ενάντια σε εργασιακό νομοσχέδιο της κυβέρνησης Hollande. Βλ. <http://news247.gr/eidiseis/kosmos/news/to-mpatsoi-goyrounia-dolofono-i-egine-diethnes-synthma.4029581.html>, <http://www.topontiki.gr/article/168078/ehete-akoysei-me-galliki-profora-synthima-mpatsoi-goyrounia-dolofono-i-ohi-irthe-i-ora>

τόσο κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη,¹⁴ όσο και κατά τα προηγούμενα χρόνια της διακυβέρνησης της ΝΔ.¹⁵

β) Το γεγονός ότι η αστυνομία υπάγεται διοικητικά στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και έχει πολιτικό προϊστάμενο τον εκάστοτε υπουργό.¹⁶ Ως εκ τούτου, οι νοηματικές συνδέσεις μεταξύ κυβέρνησης (μέσω του Υπουργού) και αστυνομίας είναι προφανείς.

Έως αυτό το σημείο της ανάλυσης δείξαμε ότι οι δρώντες οριοθετούνται αντιπαρατιθέμενοι προς την αστυνομία και την κυβέρνηση, δηλαδή προς θεσμούς που χαρακτηρίζονται αρνητικά ως δολοφονικοί μέσω των ρητών και αξιολογικά αρνητικών ονοματικών τύπων *Δολοφόνοι*. Το σύνθημα (3), *Το κράτος δολοφονεί*, κωδικοποιεί μια σαφή σχέση μεταβιβαστικότητας μεταξύ ενός δράστη, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι *το κράτος*, και μιας υλικής-μη μεταβιβαστικής διαδικασίας (*material non transitive process*), *δολοφονεί*, την οποία ο δράστης αναλαμβάνει. Μέσω της σύνδεσης διαδικασίας και δράστη, η αναπαράσταση στην οποία προβαίνουν οι δρώντες της ΕΣΔ αποδίδει ευθέως την ευθύνη για την πράξη της δολοφονίας στο κράτος. Έτσι, από την κυρίαρχα αποδεκτή νοηματοδότηση του κράτους ως θεσμού διασφάλισης του «κοινού καλού», το κράτος κατασκευάζεται νοηματικά στο συγκεκριμένο σύνθημα ως δράστης διάπραξης φόνου.

Στο σύνθημα γκράφιτι (4), *Η δημοκρατία τους σκοτώνει!*, το πολίτευμα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας εντάσσεται επίσης στην αρνητικά χαρακτηρισμένη ομάδα «οι άλλοι». Μέσω του συγκεκριμένου συνθήματος, το πολίτευμα *δημοκρατία* καθίσταται ο μετέχων δράστης της υλικής-μη μεταβιβαστικής διαδικασίας *σκοτώνει*. Επίσης, το ονοματικό σύνολο *Η δημοκρατία τους* με το κτητικό αντωνυμικό *τους* συνδέεται διακειμενικά με την αστυνομία, το κράτος και την κυβέρνηση. Έχει, μ' άλλα λόγια, την ίδια αναφορά με τους τρεις θεσμούς και μπορεί να παραφραστεί ως «Η δημοκρατία της αστυνομίας, του κράτους και της κυβέρνησης». Το αντωνυμικό *τους* και οι τρεις θεσμοί βρίσκονται σε σχέση ομοιοαναφορικότητας (*co-referentiality*, βλ. Halliday & Hasan 1985: 74). *Η δημοκρατία* λοιπόν ανήκει στους κυρίαρχους θεσμούς της αρνητικά χαρακτηρισμένης ομάδας «άλλοι». Ως εκ τούτου, η δημοκρατία ασκείται από μέλη που ανήκουν στο αναφορικό πεδίο του κτητικού *τους*, δηλαδή από εκπροσώπους της ομάδας «άλλοι» (κράτος, κυβέρνηση, αστυνομία), οι οποίοι, σύμφωνα με τα συνθήματα (1), (2) και (3) σκοτώνουν.

Πρόσθετες νοηματικές συνδέσεις μεταξύ των συνθημάτων (1) έως (4) και ενίσχυση της μεταξύ τους συνεκτικότητας μπορούν να γίνουν βάσει των ακόλουθων πτυχών της εξωκειμενικής γνώσης:

α) Σύμφωνα με το Σύνταγμα η κοινοβουλευτική *δημοκρατία* ασκείται από εκλεγμένα πολιτικά κόμματα (όπως η ΝΔ) και κρατικούς μηχανισμούς (όπως η αστυνομία).

β) *Η δημοκρατία τους* αντιτίθεται νοηματικά με τη δημοκρατία των δρώντων της

¹⁴ Το Δεκέμβρη του 2008 λίγες μέρες μετά τη δολοφονία του μαθητή σημειώθηκαν ξυλοδαρμοί από άνδρες των ΜΑΤ εναντίον μαθητών που διαδήλωναν ειρηνικά. Καταγράφηκαν επίσης εικόνες στις οποίες άνδρες των ΜΑΤ έχουν παρατεταμένη προβολή των όπλων τους εναντίον διαδήλωσης στο κέντρο της Αθήνας.

¹⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο άγριος ξυλοδαρμός του Κυπρίου φοιτητή Αυγουστίνου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη το 2006 από μέλη της Ασφάλειας της πόλης. Η υπόθεση έγινε γνωστή ως «υπόθεση της ζαρντινέρας», καθώς, μέσω ανακοίνωσής της, η Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Θεσσαλονίκης ισχυρίστηκε ότι ο φοιτητής τραυματίστηκε λόγω πτώσης του σε μοτοποδήλατο και μετά σε ζαρντινέρα. Ο ισχυρισμός διαψεύστηκε από βίντεο που κατέγραψε τον ξυλοδαρμό. Βλ. σχετικά <http://tvxs.gr/news/ellada/ypothesi-zarntiniera-apozimiosi-450000-eyro-ston-kyprio-foititi>

¹⁶ Μετά τις εθνικές εκλογές του 2010 και την ανάληψη της διακυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ του Γ. Α. Παπανδρέου, το αντίστοιχο υπουργείο μετονομάστηκε σε Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη.

ΕΣΔ. Κι αυτό γιατί, κατά την περίοδο του Δεκέμβρη του 2008, σε κεντρικά ΑΕΙ και άλλους χώρους της Αθήνας αλλά και των μεγάλων πόλεων της χώρας είχαν δημιουργηθεί κέντρα ανοιχτών συζητήσεων,¹⁷ λήψεων αποφάσεων και δράσης. Αυτοί οι μη θεσμικά κατοχυρωμένοι χώροι έρχονταν σε αντιπαράθεση, μέσω των ανοιχτών συνελεύσεων με τις οποίες λειτουργούσαν, με το μοντέλο αντιπροσώπευσης που διέπει τους κυρίαρχους θεσμούς.¹⁸

Οι οικονομικές ελίτ αποτελούν το επόμενο «κομμάτι του παζλ» στο οποίο αντιτίθενται οι δρώντες. Το σύνθημα (5), *Ληστές είναι οι καπιταλιστές*, αναγράφεται στην είσοδο τράπεζας στο κέντρο της Αθήνας. Η παράνομη πράξη της ληστείας αποδίδεται ως ρητός χαρακτηρισμός συνολικά στις ελίτ του υφιστάμενου οικονομικού συστήματος. Το συνειδητά ανορθόγραφο ονομαστικό σύνολο *οι καπιταλιστές* αποτελεί τον μετέχοντα της αξίας (value) στην συσχετιστική ταυτοποιητική πρόταση (relational identifying clause),¹⁹ στην οποία μέσω του ρήματος *είναι* συνδέονται οι μετέχοντες, δηλαδή *οι καπιταλιστές* και *οι ληστές*. Επιπλέον, στο σύνθημα (5) παρατηρούμε μια μορφή σύνθετης επανάληψης (complex repetition, βλ. Hoey 1991: 55), η οποία εγκαθιστά συνοχή μεταξύ λέξεων που μοιράζονται πανομοιότυπα φωνολογικά τεμάχια: ο τύπος *ληστές* συσχετίζεται με το παραγωγικό μόρφημα *-λιστές* στη λέξη *καπιταλιστές*, η οποία περιέχει εσκεμμένη ανορθογραφία ώστε να είναι εμφανής η συσχέτιση. Έτσι, μεταφέρεται σημασιολογικά η αρνητική πράξη της ληστείας στη δράση των καπιταλιστών.

Τέλος, στο σύνθημα γκράφιτι (6), *Η Ελλάδα τρώει τα παιδιά της, Η Ελλάδα* αναλαμβάνει το ρόλο μετέχοντα του δράστη (actor) σε πράξη κοινωνικού κανιβαλισμού, όπως αναδεικνύεται από τη χρήση του ρήματος *τρώει* στην υλική διαδικασία *τρώει τα παιδιά της*. Αυτό το σύνθημα με το συνολικότερο νόημά του, που καλύπτει ολόκληρη τη χώρα και τους αρνητικά αξιολογημένους θεσμούς της (όπως είδαμε σε προηγούμενα συνθήματα), δρα ως επιτομή της αντιγλώσσας, η οποία προσπαθεί να δημιουργήσει μια αντι-κοινωνία. Βλέπουμε, δηλαδή, πώς τα συνθήματα διαπλέκονται διακειμενικά και αλληλοσυμπληρώνονται στο πλαίσιο ενός ενιαίου λόγου, που οργανώνει και αναπαριστά μια αντι-πραγματικότητα.

Συνοψίζοντας την ανάλυση ως αυτό το σημείο, τα ρήματα που ρητά δηλώνουν αρνητική υλική διαδικασία είναι τα *δολοφονώ*, *σκοτώνω*, *τρώω* (*παιδιά*). Τα ρήματα αυτά έχουν ως δράστη τους πολιτικούς θεσμούς που εφαρμόζουν το σύστημα της δημοκρατίας και οι οποίοι στο σύνολό τους διαμορφώνουν μια χώρα (Ελλάδα) με πολλά αρνητικά, αντιδημοκρατικά χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τους δρώντες του Δεκέμβρη. Μέσω της σύνδεσης δράστη και ρηματικής δράσης, το κράτος, και μέσω

¹⁷ Ενδεικτικά, όσον αφορά την Αθήνα, αναφερόμαστε στις καταλήψεις του κεντρικού κτιρίου της Νομικής Σχολής, της ΑΣΟΕΕ και του παλιού κτιρίου του ΕΜΠ στην οδό Πατησίων. Όσον αφορά άλλες μεγάλες ελληνικές πόλεις, ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε την κατάληψη των γραφείων του Δικηγορικού Συλλόγου στη Θεσσαλονίκη και την κατάληψη του Παραρτήματος του Πανεπιστημίου Πατρών. Σε αυτούς τους κατειλημμένους χώρους λειτουργούσαν επιμέρους άτυπες συνελεύσεις και συντονιστικά συμβούλια μαθητικών και φοιτητικών συλλόγων, όπως και πρωτοβάθμιων σωματείων. Ως εκ τούτου, οι διαφορετικοί κοινωνικοί δρώντες της ΕΣΔ (ανάμεσα στους οποίους βρίσκονται και οι συγγραφείς των συνθημάτων) συμμετείχαν στους μη θεσμικά κατοχυρωμένους χώρους.

¹⁸ Οι συνελεύσεις ήταν το μοναδικό όργανο συζητήσεων και λήψεων αποφάσεων στους μη θεσμικά κατοχυρωμένους χώρους που είχαν δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη (λ.χ. Νομική, ΑΣΟΕΕ κ.λπ.). Κατά τη διαδικασία των συνελεύσεων, όλοι οι συμμετέχοντες-δρώντες είχαν ισότιμο δικαίωμα λόγου και ψήφου. Μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις, η απόφαση λαμβάνονταν μόνο μετά από ομοφωνία των μελών της συνέλευσης. Καταργούνταν έτσι στην πράξη ο θεσμός της αντιπροσώπευσης μέσα από εκλογές που διέπει τόσο το κοινοβούλιο (Εθνική αντιπροσωπεία, εκλεγμένη μέσα από εθνικές εκλογές), όσο και επιμέρους θεσμικά όργανα συλλογικής δράσης (λ.χ. το Διοικητικό Συμβούλιο ενός φοιτητικού συλλόγου ή ενός εργατικού σωματείου).

¹⁹ Για τις κύριες κατηγορίες συσχετιστικών προτάσεων (relational clauses) βλ. Halliday (2004: 216).

αυτού η κυβέρνηση, το πολιτικό και πολιτειακό σύστημα της αντιπροσωπευτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, τίθενται στο αντίπαλο στρατόπεδο από αυτό των δρώντων του Δεκέμβρη. Συναποτελούν ένα σύνολο με την αστυνομία, στην οποία έχουν προηγουμένως αποδοθεί κατασταλτικές και δολοφονικές τάσεις. Στρέφονται ενάντια στους πολίτες, στη νεολαία (*στα παιδιά*) της χώρας και αποτελούν δράστες ληστείας εναντίον του κοινωνικού συνόλου. Μέσω των συνθημάτων γκράφιτι οι δρώντες κατασκευάζουν μια ομάδα, τους «άλλους», προς την οποία οριοθετούνται και αντιπαρά τίθενται, καθώς την χαρακτηρίζουν αρνητικά ως ομάδα με δράση συνολικά αντικοινωνική (λ.χ. *ληστεύει, δολοφονεί*). Τα συνθήματα αυτά συνθέτουν μια αντιγλώσσα, που επιχειρεί να ανατρέψει την καθιερωμένη θέαση σημαντικού τμήματος του κοινωνικού κόσμου και να κατασκευάσει μια αντι-πραγματικότητα. Από την οπτική όσων μετέχουν σε αυτή την υπό κατασκευή αντι-πραγματικότητα, οι κυρίαρχοι θεσμοί και οι αξίες που πρεσβεύουν έχουν αρνητικό, αντικοινωνικό ρόλο. Στο πλαίσιο αυτό αναδύεται η συλλογική ταυτότητα που προκύπτει ως αντιπαραθετική τοποθέτηση προς τις κυρίαρχες θεσμικές αξίες με αντικατασταλτικά (ενάντια στην αστυνομία), αντικυβερνητικά, αντικρατικά και αντικαπιταλιστικά χαρακτηριστικά.

Οι δρώντες, πέρα από την αντιπαραθετική προς τους αντιπάλους οριοθέτησή τους, αυτοπαρουσιάζονται ως συλλογική ταυτότητα και χαρακτηρίζουν τη δράση τους θετικά. Στην ενότητα που ακολουθεί επιχειρούμε την εξέταση της αυτοπαρουσίασής τους.

5.2. Η αυτοπαρουσίαση των δρώντων: «Εμείς»

- (7) Το αίμα κυλάει εκδίκηση ζητάει
- (8) Αυτές οι μέρες είναι του Αλέξη
- (9) Είμαστε εικόνα από το μέλλον
- (10) Ιστορία ερχόμαστε

Στο σύνθημα (7) το ονοματικό σύνολο *Το αίμα έχει* ρόλο μετέχοντος στην υλική μη μεταβιβαστική διαδικασία που πραγματώνεται μέσω του ρηματικού τύπου *κυλάει*. Το ονοματικό σύνολο *Το αίμα έχει* ρόλο μετέχοντος και στην ελλειπτική μεταβιβαστική δομή *εκδίκηση ζητάει*, όπου η υλική μεταβιβαστική διαδικασία πραγματώνεται μέσω του ρηματικού τύπου *ζητάει*. Ο ονοματικός τύπος *εκδίκηση έχει* το ρόλο του στόχου (goal) στον οποίο μεταβαίνει η ρηματική ενέργεια (βλ. Halliday & Hasan 1985: 74).

Ακολουθώντας τον van Leeuwen (2008), μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι, μέσω του ονοματικού τύπου *το αίμα*, «αντικειμενοποιείται» (objectivized) ο νεκρός μαθητής. Η διαδικασία της αντικειμενοποίησης πραγματώνεται όταν «ένας κοινωνικός δρών» (εν προκειμένω ο μαθητής) «αναπαρίσταται μέσω της αναφοράς του σε ένα πράγμα που είναι στενά συνδεδεμένο μαζί του» (εν προκειμένω *το αίμα* του). Με άλλα λόγια, «η αντικειμενοποίηση γίνεται αντιληπτή μέσω της μετωνυμικής αναφοράς» (van Leeuwen 2008: 46). Το συγκεκριμένο δε είδος αντικειμενοποίησης στο σύνθημα (7) ορίζεται ως «σωματοποίηση» (somatization), δεδομένου ότι η αναπαράσταση του κοινωνικού δρώντος γίνεται μέσω της αναφοράς σε ένα μέρος του σώματός του, το αίμα του (βλ. van Leeuwen 2008: 47). Καθώς ο μαθητής αναπαρίσταται μέσω της σωματοποίησης ως *αίμα* που μετέχει στην υλική μη μεταβιβαστική διαδικασία *κυλάει*, διαμορφώνεται μια γλωσσική κατασκευή, κατά την οποία ο μετωνυμικά αναφερόμενος μαθητής παραμένει εντός της συλλογικής δράσης. Η χρήση του ρήματος στον άχρονο ενεστώτα με την ατελή του όψη (βλ. Μοσχονάς 1990-1991) κατασκευάζει και επιτείνει νοηματικά την παραμονή του νεκρού στην ΕΣΔ η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη.

Από την άλλη, η εμφάνιση του τύπου *το αίμα* ως δράστη στην υλική μεταβιβαστική διαδικασία *ζητάει*, που μεταβαίνει στο στόχο της *εκδίκησης*,

διαμορφώνει μια κατασκευή, κατά την οποία ο *παρών νεκρός μαθητής ζητάει εκδίκηση*. Κατά συνέπεια, η κατασκευή του συνθήματος (7) δηλώνει την ανάγκη των δρώντων να εκδικηθούν για τη δολοφονία του μαθητή.

Το συγκεκριμένο σύνθημα συνδέεται διακειμενικά με αντίστοιχο που χρησιμοποιούνταν σε κινητοποιήσεις του παρελθόντος, και ειδικότερα στη συλλογική δράση που πραγματοποιήθηκε μετά την δολοφονία του καθηγητή Νίκου Τεμπονέρα στην Πάτρα το 1991. Ο καθηγητής Τεμπονέρας δολοφονήθηκε από ακροδεξιές ομάδες της ΟΝΝΕΔ (νεολαία του τότε κυβερνώντος κόμματος της ΝΔ), που είχαν ως επικεφαλής τον εκλεγμένο με τη ΝΔ δημοτικό σύμβουλο Πάτρας Ι. Καλαμπόκα.²⁰ Η διακειμενική σύνδεση αναπλαισιώνει τη συλλογική δράση του 1991 εντός της ΕΣΔ του 2008 και δίνει μια αίσθηση κινηματικής συνέχειας στους δρώντες (η οποία επιτείνεται από τον ενεστωτικό τύπο του ρήματος). Το σύνθημα (7) (όπως και το σύνθημα 1) κατασκευάζει μια συλλογικότητα με ιστορικές αναφορές σε σημαντικές στιγμές της ελληνικής κινηματικής δράσης.

Στο σύνθημα γκράφιτι (8), *Αυτές οι μέρες είναι του Αλέξη*, το ονοματικό σύνολο *οι μέρες* έχει ρόλο μετέχοντα του έκτυπου (token) και συνδέεται με τον προσδιορισμό σε γενική του *Αλέξη* που κατέχει το ρόλο μετέχοντος της αξίας εντός της συσχετιστικής ταυτοποιητικής-κτητικής πρότασης (relational possessive-identifying clause).²¹ Η σύνδεση πραγματοποιείται μέσω του ρηματικού τύπου *είναι* εντός της δομής μεταβιβαστικότητας. Μέσω της σύνδεσης αυτής, *οι μέρες* αναπαρίστανται ως «ανήκουσες» (possessivized) στον μαθητή, ο οποίος «αναφέρεται ονομαστικά» (nominated) (van Leeuwen 2008: 34). Επιπλέον, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η συγκεκριμενοποίηση του χρόνου, η ρητή δηλαδή εξωφορική αναφορά στο χρόνο της ΕΣΔ, επιτυγχάνεται μέσω της δεικτικής αντωνυμίας *Αυτές* μπροστά από το ονοματικό σύνολο *οι μέρες*. Οι δεικτικές αντωνυμίες *αυτός/αυτή/αυτό*, σε αντίθεση με τις *εκείνος/εκείνη/εκείνο*, αναφέρονται σε «οντότητες που βρίσκονται κοντά στον/στην ομιλητή/τρια» (Μπέλλα 2014: 233). Ως εκ τούτου, η αντωνυμία *αυτές* σε συνδυασμό με την ενεστωτική αναφορά του ρήματος *είναι* στο σύνθημα (8) εντοπίζουν το χωροχρόνο στο *εδώ και τώρα των δρώντων* της ΕΣΔ (βλ. και Κανάκης 2007: 199-200). Συνολικά, η νοηματική κατασκευή που διαμορφώνεται μέσω της αναπαράστασης που προκύπτει είναι ότι η ΕΣΔ που άμεσα πραγματοποιείται ανήκει στο δολοφονημένο μαθητή και χαρακτηρίζεται από αυτόν. Η συγκεκριμένη γλωσσική κατασκευή στο σύνθημα (8) ενισχύει την κοινωνική συνοχή των δρώντων της ΕΣΔ, καθώς η δράση τους γίνεται στο όνομα ενός μαθητή άδικα δολοφονημένου από την αστυνομία, της οποίας η νοηματοδότηση έχει προσδιοριστεί κατά την ανάλυση της ετεροπαρουσίασης της ομάδας «άλλοι».

Στο σύνθημα (9), *Είμαστε εικόνα από το μέλλον*, οι δρώντες της ΕΣΔ αυτοπροσδιορίζονται ως το υπόρρητο *εμείς*, το οποίο είναι ο μετέχων φορέας (carrier) στη συσχετιστική πρόταση απόδοσης χαρακτηριστικού (relative attributive clause).²²

²⁰ Από το σύντομο χρονικό των γεγονότων του 1991, σύμφωνα με τον ακόλουθο σύνδεσμο, προκύπτει πως το συγκεκριμένο σύνθημα αναπαράγονταν από όσους μετείχαν στη συλλογική δράση μετά τη δολοφονία Τεμπονέρα. Βλ. <http://www.alterthess.gr/content/san-simera-dolofoneitai-o-nikos-temponeras-apo-stelehi-tis-onned>

²¹ Ο γενικός τύπος των συσχετιστικών ταυτοποιητικών-κτητικών προτάσεων, σύμφωνα με τον Halliday (2004: 216) είναι ο ακόλουθος: 'x has a', όπου το στοιχείο *a* είναι η ταυτοποίηση του στοιχείου *x*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην αγγλική, δοσμένο από τον Halliday (2004: 216), είναι το εξής: *the piano is Peter's*. Το σύνθημα (8), υπ' αυτήν την έννοια, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, όπου *οι μέρες* (στοιχείο *x*) ταυτοποιούνται μέσω του τύπου του *Αλέξη* (στοιχείο *a*).

²² Σε μια συσχετιστική πρόταση απόδοσης χαρακτηριστικού, ο μετέχων φορέας είναι η οντότητα (entity) στην οποία αποδίδεται ένα χαρακτηριστικό (attribute). Στη δική μας περίπτωση το υπόρρητο *εμείς* είναι ο

Μέσω του *εμείς*, το σύνολο των δρώντων της ΕΣΔ «εξομοιώνονται», ομογενοποιούνται και «συλλογικοποιούνται» (van Leeuwen 2008: 37-8). Με το «εμείς» στη θέση του μετέχοντος ενισχύεται η κοινωνική συνοχή της συλλογικότητας των δρώντων. Το ονοματικό σύνολο *εικόνα από το μέλλον* λειτουργεί ως χαρακτηριστής και αποδίδει ιδιότητες στο «συλλογικοποιημένο» και ομογενοποιημένο σύνολο «εμείς» των δρώντων της ΕΣΔ. Έτσι, το σύνθημα (9) παρουσιάζει την ΕΣΔ των δρώντων να εκτείνεται έως τις περιστάσεις του μέλλοντος. Επιπλέον, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο ονοματικός τύπος *το μέλλον* (του οποίου εικόνα είναι οι δρώντες της ΕΣΔ) συχνά (υπο)δηλώνει το νέο, το καινούριο και ενδεχομένως το ελπιδοφόρο (το αντίθετο του παρελθοντικού το οποίο συσχετίζεται με το παλιό και το φθαρμένο). Συνολικά, στο σύνθημα (9) επιχειρείται η κατασκευή ενός νοήματος το οποίο ενισχύει την κοινωνική συνοχή των δρώντων (μέσω της *ομογενοποίησής* τους σε ένα *συλλογικοποιημένο εμείς*) και επιτυγχάνει τον θετικό αυτοπροσδιορισμό των δρώντων ως αναπαράσταση του μέλλοντος.

Στο σύνθημα (10), *Ιστορία ερχόμαστε*, το υπόρρητο «εμείς» ενέχει ρόλο δράστη της υλικής μη μεταβιβαστικής διαδικασίας, η οποία πραγματώνεται μέσω του ρηματικού τύπου *ερχόμαστε*. Το «εμείς» αναπαριστά τους δρώντες της ΕΣΔ ως ομάδα «εξομοιωμένη», ομογενοποιημένη και «συλλογικοποιημένη» (van Leeuwen 2008: 37-38), ενισχύοντας περαιτέρω την κοινωνική της συνοχή. Επιπλέον, το όνομα *ιστορία* ανασύρει σημαντικά παρελθοντικά γεγονότα. Η χρήση του ρηματικού τύπου *ερχόμαστε* σε παροντικό εξακολουθητικό χρόνο κατασκευάζει τη συλλογική εικόνα μιας ομάδας, ενός «εμείς», το οποίο αναλαμβάνει δράση που θα καταγραφεί ως *ιστορία*. Η προοπτική της καταγραφής των δρώντων και της συλλογικής τους δράσης στην ιστορία (και μάλιστα μιας δράσης που δεν έχει ολοκληρωθεί) δηλώνει την πεποίθηση των δρώντων για την σημαντικότητα της δράσης τους. Το γεγονός αυτό συμβάλλει περαιτέρω στην ενοποίησή τους ως συλλογικού σώματος και στην κατασκευή συλλογικής ταυτότητας εντός της ΕΣΔ.

Όπως παρατηρούμε, κατά την ανάλυση της αυτοπαρουσίασης των δρώντων (συνθήματα 7 έως 10), η συνολική νοηματική κατασκευή συγκροτεί ένα λόγο, σύμφωνα με τον οποίο η δράση της ομάδας «εμείς» έχει ιστορικές κινηματικές αναφορές, είναι αφιερωμένη στον δολοφονημένο μαθητή, ενώ επιχειρεί να εκφράσει μια νέα ελπιδοφόρα προοπτική. Υπ' αυτήν την έννοια, τα συγκεκριμένα συνθήματα δομούν μια πραγματικότητα που αντιπαρατίθεται με την κυρίαρχη αντίληψη και οπτική την οποία προωθούσε η τότε κυβέρνηση της ΝΔ. Βάσει της επίσημης κυβερνητικής οπτικής, η συλλογική δράση του Δεκέμβρη του 2008 χαρακτηριζόταν (μεταξύ άλλων) ως «καταστροφική μανία», «ωμή βία», δράσεις «ακραίων ομάδων». ²³ Μπορούμε, ως εκ τούτου, να αντιληφθούμε τα συνθήματα (7) έως (10) ως μέρος της αντιγλώσσας που συντίθεται κατά την ΕΣΔ του Δεκέμβρη με στόχο τον θετικό χαρακτηρισμό των δρώντων και, ταυτόχρονα, την ανατροπή κυρίαρχων αξιών και οπτικών που αποκρυσταλλώνονται στο μακρο-επίπεδο.

6. Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης ανέδειξαν ότι οι δρώντες του Δεκέμβρη, μέσω των συνθημάτων γκράφιτι, κατασκευάζουν μία έντονη αντιπαράθεση ανάμεσα στην ομάδα «άλλοι» προς την οποία οριοθετούνται και η οποία περιλαμβάνει τις κυρίαρχες αξίες

Φορέας του/ων χαρακτηριστικού/ων μιας (αφαιρετικής) *εικόνας από το μέλλον* (βλ. σχετικά Halliday 2004: 219).

²³ Οι χαρακτηρισμοί εντός εισαγωγικών ανήκουν στον τότε Πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή. Βλ. σχετικά ένα εκ των διαγγεμάτων του κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη του 2008: <https://www.youtube.com/watch?v=k0dN1PS6TQw>.

και τους κυρίαρχους θεσμούς (αστυνομία, κράτος, κυβέρνηση, πολίτευμα, οικονομικές ελίτ) και στην ομάδα «εμείς» που περιλαμβάνει τους δρώντες της ΕΣΔ. Η αντιπαράθεση αυτή είναι καθοριστική, αφενός γιατί, όπως είδαμε στο θεωρητικό πλαίσιο (βλ. ενότητα 2 και 2.1.), ο διαχωρισμός ταυτοτήτων ορίζεται μέσω της ομοιότητας και της διαφοράς, αλλά και γιατί το ρήγμα μεταξύ των ταυτοτήτων του «εμείς» έναντι των «άλλων» διευρύνθηκε κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη (βλ. Kotronaki & Seferiades 2012).

Πιο συγκεκριμένα, οι αντίπαλοι «άλλοι» κατασκευάζονται ως μια αρνητικά χαρακτηρισμένη ομάδα, καθώς αποτελούν μετέχοντες εντός δομών μεταβιβαστικότητας σε ρόλο θύτη με (εμφανή ή εννοούμενα) θύματα τη νεολαία και την κοινωνία: προβάλλονται ως υπεύθυνοι/δράστες υλικών διαδικασιών, που νοηματοδοτούν δολοφονικές ενέργειες (λ.χ. *σκοτώνουν*) και ενέργειες κοινωνικού κανιβαλισμού (λ.χ. *τρώνε*). Επιπλέον, οι κυρίαρχες (κοινωνικές) συσχετίσεις/συμβάσεις αναδιατυπώνονται και απο/αναδομούνται, μέσα από συσχετιστικές προτάσεις, που κατονομάζουν και χαρακτηρίζουν τους αντιπάλους των δρώντων της ΕΣΔ. Με τις γλωσσικές αυτές επιλογές κατασκευάζονται το κράτος, η κυβέρνηση και η αστυνομία ως δυνάμεις δολοφόνων. Επιπλέον, στις καπιταλιστικές ελίτ αποδίδονται ληστρικές διαθέσεις. Συνολικά, η νοηματοδότηση των κυρίαρχων θεσμών και των αξιών που εκφράζουν αποδομείται. Οι κυρίαρχοι θεσμοί παρουσιάζονται ως μέρος της αρνητικής πλευράς της Ελλάδας η οποία δρα εναντίον της νεολαίας της. Μέσω του αρνητικού χαρακτηρισμού της ομάδας «άλλοι», και γενικότερα της απαξίωσης των κυρίαρχων θεσμών, πολώνεται περαιτέρω το πολιτικό σύστημα εντός της εξεγερσιακής συλλογικής δράσης του Δεκέμβρη του 2008 (Kotronaki & Seferiades 2012: 159-160).

Στον αντίποδα, η ομάδα «εμείς», μέσω της αναπαράστασής της σε δομές μεταβιβαστικότητας, αυτοχαρακτηρίζεται θετικά ως συλλογικό σώμα που αναλαμβάνει υλική δράση η οποία θα καταγραφεί ως ιστορικό γεγονός, αναπαρίσταται ως ελπιδοφόρα εικόνα του μέλλοντος και αναλαμβάνει κοινωνική δράση η οποία χαρακτηρίζεται ως ανήκουσα στο δολοφονημένο μαθητή. Επιπλέον, ιδιαίτερη σημασία στην αυτοπαρουσίαση των δρώντων έχουν οι διακειμενικές συνδέσεις που διαμορφώνονται μέσω της χρήσης συνθημάτων όπως *το αίμα κυλάει εκδίκηση ζητάει*. Οι δρώντες, μέσω αυτών των επιλογών και των διακειμενικών συνδέσεων που εγκαθιστούν, επιχειρούν την αναπλαισίωση συνθημάτων από την ελληνική κινηματική ιστορία (λ.χ. από τις κινητοποιήσεις μετά τη δολοφονία Τεμπονέρα). Η αναπλαισίωση αυτή αποσκοπεί στη σύνδεση του Δεκέμβρη με ιστορικές κινηματικές δράσεις. Έτσι, οι δρώντες επιτείνουν τον θετικό τους αυτοχαρακτηρισμό ως συλλογικού σώματος με ιστορικές αναφορές, επιδιώκοντας έτσι την πιστοποίηση της αντιπαραθετικής δράσης τους προς τους κυρίαρχους θεσμούς και την επίσημη κυβερνητική οπτική (βλ. Kotronaki & Seferiades 2012: 160).

Σύμφωνα με τα πορίσματα της ανάλυσής μας, η διαδικασία διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών της συλλογικής ταυτότητας εντός της ΕΣΔ του Δεκέμβρη του 2008 προκύπτει από την αντιπαράθεση μεταξύ του κυρίαρχου λόγου και των αξιών του στο μακρο-επίπεδο, από τη μία, και της ιδιαίτερα αποκλίνουσας γλώσσας των συνθημάτων που συγκροτεί την τοποθέτηση των δρώντων στο μικρο-επίπεδο, από την άλλη. Αξιοποιήσαμε της έννοια της αντιγλώσσας για να περιγράψουμε τη λειτουργία των συνθημάτων γκράφιτι στο μικρο-επίπεδο. Διαπιστώσαμε ότι η αντιγλώσσα των συνθημάτων, ως τρόπος πραγμάτωσης μιας υποκειμενικής πραγματικότητας, κατασκευάζει μια αντι-πραγματικότητα, στο πλαίσιο της οποίας η συμβατική κοινωνία, οι κυρίαρχες αξίες και οπτικές προσεγγίζονται κριτικά και οι κυρίαρχοι θεσμοί της απονομιμοποιούνται. Η συλλογική ταυτότητα που κατασκευάζουν οι δρώντες της ΕΣΔ

στο πλαίσιο της αντιγλώσσας αυτής έχει, σύμφωνα με την ανάλυσή μας, τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α) είναι συνολικά αντιθεσμική, καθώς δομείται στον αντίποδα του συνόλου των κυρίαρχων θεσμών του μακρο-επιπέδου. Πιο συγκεκριμένα, είναι αντικατασταλτική, αντικρατική και αντικυβερνητική και, επιπλέον, παρουσιάζει αντικαπιταλιστικά στοιχεία, καθώς αντιτίθεται στις καπιταλιστικές ελίτ, και

β) είναι θετικά (αυτο)χαρακτηρισμένη ως συνέχεια σημαντικών συλλογικών δράσεων στο εσωτερικό της χώρας.

Καταλήγοντας, θεωρούμε ότι οι προσεγγίσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, αξιοποιώντας μια συστημική-λειτουργική ανάλυση του μικρο-επιπέδου, αλλά και έννοιες και μελέτες που εντάσσονται στην Πολιτική Κοινωνιολογία και στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων, έχουν διευρυμένη ερμηνευτική εμβέλεια. Η συνειδητοποιημένη αναλυτική παρέμβαση στο γλωσσικό τρόπο αντίστασης προς τις κοινωνικές ανισότητες οδηγεί στην –έστω μερική– αποκατάσταση των κοινωνικών αυτών ανισοτήτων. Η παρούσα μελέτη αποτελεί προσπάθεια υιοθέτησης μια τέτοιας οπτικής και προσέγγισης.

Βιβλιογραφία

- Angouri, J. & Wodak, R. 2014. 'They became big in the shadow of crisis': The Greek success story and the rise of the far right. *Discourse & Society* 25 (4), 540-565.
- Αρχάκης, Α. 2005. *Γλωσσική διδασκαλία και σύσταση κειμένων*. Αθήνα: Πατάκης. 2^η έκδοση.
- Archakis, A. & Tsakona, V. 2012. *The Narrative Construction of Identities in Critical Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bakhtin, M. 1986. *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press.
- Blommaert, J. 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bucholtz, M. & Hall, K. 2005. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7, 585-614.
- Cook, G. 1989. *Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Della Porta, D. & Diani, M. 2010. *Κοινωνικά κινήματα. Μια εισαγωγή*. (Μετάφραση Μ. Γιαταγάνας, Επιμέλεια Σ. Ι. Σεφεριάδης). Αθήνα: Κριτική.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Fairclough, N. 2014. *Language and Power*. London: Longman. 3rd edition.
- Halliday, M.A.K. 1978. *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. (Revised by Ch.M.I.M. Matthiessen). London: Arnold. 3rd edition.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. 1985. *Language, Context and Text: Aspect of Language in a Social Semiotic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoey, M. 1991. *Patterns of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- Jonhston, H. & Seferiades, S. 2012. The Greek December, 2008. In S. Seferiades & H. Johnston (eds), *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*. Farnham, Surrey: Ashgate, 149-156.
- Κανάκης, Κ. 2007. *Εισαγωγή στην πραγματολογία. Γνωστικές και Κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Kitis, E. D. 2011. The subversive poetics of a marginalized discourse and culture. In E. Foust & S. Fuggle (eds), *Word on the Street*. London: IGRS Books, 53-70.
- Kitis, E. D. 2013a. The 2008 urban riots in Greece: Differential representations of a police shooting incident. In A. De Rycker & Z. Mohd Don (eds), *Discourse & Crisis: Critical Perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 323-362.
- Kitis, E. D. 2013b. Street slogans in Thessaloniki, Greece: The genre and social practice of an

- anti-authoritarian youth culture. Ph.D. Thesis, King's College London.
- Kotronaki, L. & Seferiades, S. 2012. Along the pathways of rage: The space-time of an uprising. In S. Seferiades & H. Johnston (eds), *Violent Protest, Contentious Politics and Neoliberal State*. Farnham, Surrey: Ashgate, 157-170.
- McAdam, D., Tarrow, S. & Tilly, C. 2004. *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press. 2nd edition.
- Melucci, A. 1996. *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Μοσχονάς, Σ. 1990-1991. Τα ενεστώτα, Α': Ο άχρονος χρόνος. *Γλωσσολογία* 9-10, 151-182.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2002. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπέλλα, Σ. 2014. Δείξη και επικοινωνία. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφιανού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 225-260.
- Polymeneas, G. 2012. 'Greek December' in political and media discourse: Analysing the PM's addresses and newspapers reports. In G. Fragaki, T. Georgakopoulou & C. Themistokleous (eds), *Current Trends in Greek Linguistics*. Newcastle, UK: Cambridge Scholars Publishing, 197-219.
- Psimitis, M. 2011. Collective identities versus social exclusion. *The Greek Review of Social Research* 136 (C), 111-133.
- Renkema, J. 1993. *Discourse Studies. An Introductory Textbook*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- van Dijk, T.A. 2006. Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies* 11 (2), 115-140.
- van Dijk, T.A. 2008. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- van Leeuwen, T. 2008. *Discourse and Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Wodak, R. 2012. Language, power and identity. *Language Teaching* 45 (2), 215-233.
- Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M. & Liebhart, K. 2009. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Χαριτάτου-Συνοδινού, Μ. 2010. *Στάχτη και... Burberry: Ο Δεκέμβρης 2008 μέσα από συνθήματα, εικόνες και κείμενα*. Αθήνα: ΚΨΜ.
- Χατζηστεφάνου, Α. 2009. *Δεκέμβρης '08: Ιστορία ερχόμαστε... Κοίτα τον ουρανό*. Αθήνα: Λιβάνης.